

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/129841>

Please be advised that this information was generated on 2018-07-07 and may be subject to change.

De doodgeschoten kroongetuige

Prof.mr. Y. Buruma

HR 30 juni 1998, nr. 107.189, *NJ* 1998, 799 met nt. Sch (mrs. Haak, Van Erp Taalman Kip-Nieuwenkamp, Koster, Schipper en Aaftink; A-G Fokkens)

1 Kroongetuige: taak wetgever. 2 Bijzondere motivatieplicht. 3 Volledige immuniteit als beloning. 4 Betrouwbaarheid en de onmogelijkheid een dode getuige door een rechter te laten horen

Kobus L is veroordeeld tot 15 jaar en een boete van een miljoen gulden wegens in- en uitvoer van cocaïne, poging tot het invoeren van een grote hoeveelheid marihuana, het leiding geven aan een criminele organisatie en verboden vuurwapenbezit. Doorslaggevend waren verklaringen van twee kroongetuigen. Een van hen, Helio Stewart, maakte onder meer als bodyguard van Kobus deel uit van de organisatie; hij legt 10 verklaringen af, na toezeggingen van het OM dat hij niet zou worden vervolgd voor strafbare feiten niet zijnde opzettelijke levensberovingen. De verklaringen betreffen onder meer de structuur van de organisatie, Kobus' contacten met Surinaamse militairen, en met Marokkaans diplomatiek personeel. Helio is kort na zijn tegenover de politie afgelegde verklaringen voor zijn woning doodgeschoten. De andere kroongetuige, Frans de B, kan ook niet worden verhoord omdat hij tijdens het proces tegen Kobus in Marokko is gedetineerd.

Het was moeilijk om tot Kobus' kring door te dringen. Getuigen die bij de politie hadden verklaard trokken — evenals De B — hun belastende verklaringen in. Ook een infiltratie-actie mislukt. Deze vond overigens plaats in strijd met de daarvoor geldende richtlijnen en werd ondanks vragen daarover niet door de officier van justitie gemeld aan de rechtbank. Dat zou pas gebeuren, wanneer de actie resultaat zou opleveren. 'Niet slim', vond de procureur-generaal bij het Hof de verzwijging. En natuurlijk vond het Hof deze ook onjuist, maar het zag in dit geval geen reden in de verzwijging om tot niet ontvankelijkheid te komen; de Hoge Raad achtte die zienswijze begrijpelijk. Vanwege de omvang van het arrest — de overwegingen van de Hoge

Raad zijn omvangrijker dan die in de Charles Z zaak — beperk ik me tot de overwegingen over het 'fenomeen van de kroongetuige' en die over Stewart.

'5.2.2 Vooropgesteld moet worden dat het doen van toezeggingen door het Openbaar Ministerie aan potentiële getuigen ter verkrijging van een verklaring omtrent een verdachte zich in verschillende schakeringen kan voordoen, zowel voor wat betreft aard, strekking en gevolgen van de toezegging als de kwalificatie van degeene aan wie de toezegging wordt gedaan. De maatschappelijke discussie die omtrent afspraken met criminelen en zogenoemde kroongetuigen wordt gevoerd, met name sedert het verschijnen van het rapport van de Parlementaire Enquêtecommissie Opsporingsmethoden, spitst zich toe op toezeggingen van het Openbaar Ministerie ter zake van strafvermindering of niet-vervolgning aan personen die ervan worden verdacht betrokken te zijn bij de feiten die een verdachte worden verweten in ruil voor een verklaring ten laste van die verdachte.

Aan het 'fenomeen van de kroongetuige' en de toelaatbaarheid daarvan zijn fundamenteelrechtelijke, procedurele en rechtspolitieke aspecten verbonden. Deze problematiek raakt immers aan de integriteit van de strafrechtspleging in al haar facetten.

5.2.3 Over de toelaatbaarheid van 'de kroongetuige' zal in dit arrest niet een algemeen oordeel worden gegeven en wel om de volgende redenen.

Een op de desbetreffende problematiek toegesneden wettelijke regeling is niet voorhanden. Van een voldoende uitgekristalliseerde, algemeen aanvaarde rechtsopvatting omtrent dit vraagstuk in al zijn verschijningsvormen, kan evenmin worden gesproken. Er bestaat met name geen zekerheid over wat onder een 'kroongetuige' dient te worden verstaan en welke afgrenzing moet worden gegeven aan de toelaatbaarheid van een dergelijke getuige en van de inhoud van de met deze gemaakte afspraak. Een nadere bepaling en afgrenzing zal door de wetgever moeten worden gegeven. Een wettelijke regeling is in voorbereiding, maar de uitkomst daarvan is nog onzeker. Bij die stand van zaken gaat het de rechtsvormende taak van de rechter te buiten indien hij zich thans over het 'fenomeen van de kroongetuige' in algemene termen zou uitlaten. Zolang een wettelijke regeling nog niet tot stand is gekomen, zal de rechter zich uitsluitend moeten bepalen tot toetsing van de concrete omstandigheden van het geval aan de in art. 6 EVRM aan een verdachte gewaarborgde fundamentele rechten en aan de mede uit art. 6 EVRM afgeleide beginselen van een behoorlijke procesorde. Dit is reeds eerder gebeurd (vgl. HR 15 februari 1994, *NJ* 1994, 322; HR 23 mei 1995, *NJ* 1995, 683; HR 19

maart 1996, NJ 1997, 59).

Het ligt dus op de weg van de wetgever aan de bestaande onzekerheid omtrent de toelaatbaarheid van het 'fenomeen kroongetuige' een einde te maken. Niet kan worden uitgesloten dat een eventueel uitblijven van een wettelijke regeling te eniger tijd tot een andere afweging zal leiden bij de beoordeling van toekomstige gevallen waarin de vraag naar de toelaatbaarheid van "de kroongetuige" aan de Hoge Raad wordt voorgelegd.

5.2.4 Voor wat de gevolgen betreft van door het Openbaar Ministerie gedane toezeggingen als hier bedoeld voor de bewijsvoering vindt de Hoge Raad wel aanleiding om – hierna in rechtsoverweging 7.12 en 7.16 – ten aanzien van het gebruik voor het bewijs van verklaringen van personen/verdachten, die zijn verkregen in ruil voor toezeggingen met betrekking tot strafvermindering of niet-vervolgning, een bijzondere motiveringsplicht in het leven te roepen en daarbij als beginsel voorop te stellen dat zodanig gebruik voor het bewijs niet toelaatbaar is, tenzij deze personen zijn gehoord door een rechter en de verdediging de gelegenheid heeft gehad van het ondervragingsrecht gebruik te maken. (...)

5.4.5 [Het Hof heeft bij de toetsing of de door het OM toegezegde tegenprestaties proportioneel waren in relatie tot het te verwachten resultaat] terecht laten meewegen de omstandigheid dat de door het Openbaar Ministerie gedane toezeggingen (mede) betroffen strafbare feiten ter zake waarvan Stewart en De B zichzelf zouden belasten indien zij zouden overgaan tot het afleggen van de door het Openbaar Ministerie verlangde verklaringen, en dat naar 's Hof's oordeel verwacht mocht worden dat zij op dat moment ter zake van die feiten bij gebrek aan bewijs niet vervolgd zouden kunnen worden indien zij zouden afzien van het afleggen van een dergelijke verklaring. Deze omstandigheid brengt immers mee dat de toezegging van het Openbaar Ministerie een minder verstrekkende betekenis heeft.

Voorts is van belang dat het in het eerste en tweede lid van art. 167 Sv neergelegde opportuniteitsbeginsel inhoudt dat het Openbaar Ministerie bevoegd is op gronden aan het algemeen belang ontleend af te zien van strafrechtelijke vervolging en dat onder dit algemeen belang ook kan vallen het belang dat is gediend met de opsporing, vervolging en berechting van georganiseerde criminaliteit en zaken van leven of dood. Het Hof heeft vastgesteld dat van zodanig belang sprake is.

Uit de overwegingen van het Hof blijkt voorts dat het tevens heeft onderzocht of sprake is geweest van schending van algemene beginselen van behoorlijke procesorde.⁷

Voor de beantwoording van de vraag of voldaan is aan het subsidiariteitsvereiste (is) beslissend de situatie op het moment waarop overwogen werd een afspraak te maken (r.o. 5.4.8).

'5.4.9 (...) In 's Hof's oordeel, dat op het moment dat Stewart aangaf relevante verklaringen te kunnen afleggen aan het subsidiariteitsvereiste was voldaan, ligt besloten dat naar 's Hof's oordeel daaraan niet afdoet de omstandigheid dat De B zijn verklaringen reeds had afgelegd. Dit oordeel is niet onbegrijpelijk, in aanmerking genomen enerzijds 's Hof's vaststelling dat het onderzoek zich richtte op een criminele organisatie, dat het zeer moeilijk, zo niet onmogelijk bleek "om ook maar enigszins binnen te dringen in de directe omgeving van de hoofdverdachte L", en dat Stewart directe en veelomvattende informatie bleek te kunnen verschaffen over die organisatie, en anderzijds dat, zoals blijkt uit zijn tot het bewijs gebezigde verklaringen, De B de verdachte weliswaar had genoemd als opdrachtgever van een tweetal cocaïne-transporten naar Marokko doch, naar het Hof klaarblijkelijk heeft aangenomen, verder niet veel over diens rol binnen de organisatie had verklaard.

Voorts is niet onbegrijpelijk 's Hof's oordeel dat de enkele omstandigheid dat de teamleiding ten tijde van de beslissing over de met Stewart te maken afspraak niet op de hoogte was van de lopende infiltratie-actie niet meebrengt dat niet is voldaan het subsidiariteitsbeginsel. De infiltratie-actie – aldus het Hof – had immers nog niets opgeleverd, terwijl evenmin aannemelijk was dat deze in de toekomst nog iets zou opleveren. Bovendien is de actie drie maanden later zonder enig resultaat beëindigd. Dit oordeel geeft evenmin blijk van schending van het recht. Ook de omstandigheid dat toen voor de derde maal besloten werd over te gaan tot "een uiterst redmiddel" noopte het Hof niet tot nadere redengeving.'

De enkele omstandigheid dat door het Openbaar Ministerie aan Stewart bepaalde toezeggingen zijn gedaan behoeft op zichzelf niet te leiden tot uitsluiting van het bewijs van de ambtsedige processen-verbaal waarin deze verklaringen zijn weergegeven (r.o. 7.11). Uiteraard stelt de Hoge Raad in geval de betrouwbaarheid van de kroongetuige-verklaring wordt aangevochten wel een bijzondere motiveringsplicht (r.o. 7.12).

'7.16 Afspraken als waar het ten deze om gaat worden gemaakt met het oog op de verkrijging van voor het bewijs bruikbare getuigenverklaringen. De beslissing daarover is voorbehouden aan de rechter die oordeelt in de strafzaak van de desbetreffende verdachte. Zoals ook uit het hiervoor onder 7.12. overwogene volgt, moet de rechter rekening houden met de mogelijkheid dat de getuige in zijn verklaringsvrijheid oneigenlijk is beïnvloed door de hem gedane toezegging en als gevolg daarvan niet naar waarheid verklaart. Daarom dient, indien de betrouwbaarheid van de verklaringen door de verdediging wordt betwist, de getuige te worden ondervraagd door een rechter, bij voorkeur op de openbare terechtzitting waar de strafzaak wordt behandeld, waarbij ook de verdediging de gelegenheid krijgt tot het stellen van vragen aan de getuige. Bij gebreke van zo-

danige ondervraging is het gebruik tot het bewijs van het ambtsedige proces-verbaal van politie waarin de (betwiste) verklaringen van de getuige zijn opgenomen in beginsel ongeoorloofd. Een uitzondering kan worden aanvaard indien het horen van de getuige door een rechter onmogelijk is gebleken ten gevolge van een omstandigheid die niet aan de justitiële autoriteiten kan worden toegerekend, mits de daardoor ontstane beperking van de mogelijkheid de tegenover de politie afgelegde verklaringen op hun betrouwbaarheid te toetsen in zodanige mate wordt gecompenseerd dat het in art. 6 EVRM gewaarborgde recht van de verdachte op een eerlijk proces niet wordt geschonden indien de rechter de bewezenverklaring mede op die verklaringen doet steunen.⁷

Ten gevolge van zijn overlijden kon Stewart niet als getuige worden ondervraagd. Bij de beantwoording van de vraag of het recht van de verdachte op een eerlijk proces is geschonden doordat het Hof de verklaringen van Stewart tot het bewijs heeft gebezigd acht de HR het navolgende van belang. Zijn verklaringen vinden bevestiging in andere bewijsmiddelen; de verdediging is in de gelegenheid gesteld andere getuigen te ondervragen, ook met het oog op de toetsing van de betrouwbaarheid van de verklaringen van Stewart; de door het Openbaar Ministerie gedane toezegging tot niet-vervolgving heeft, (mede) betrekking op feiten ter zake waarvan Stewart zichzelf zou belasten; de bewezenverklaring berust niet in overwegende mate op de tot het bewijs gebezigde verklaringen van de kroongetuigen en vinden de verklaringen van Stewart in hoge mate steun in ander gebezigd bewijsmateriaal (r.o. 7.17).

Noot

1 De Hoge Raad vindt dat het de rechtsvormende taak van de rechter te buiten gaat als hij zich thans over het 'fenomeen van de kroongetuige' in algemene termen zou uitlaten. Met een dreigend falen van de andere leden van de trias politica in het vooruitzicht zou men kunnen denken dat de Hoge Raad die taak wel heeft. Op 22 mei 1996 (*TK* 24072, 46, p. 14) schreef het kabinet dat de kroongetuige niet moet worden ingevoerd; een niettemin op 17 juli 1997 rondgezonden ontwerp-wetsvoorstel heeft de minister ingetrokken, na enerzijds kritiek van de rechercheadviescommissie die vond dat het voorstel te star, te gedetailleerd was en anderzijds kritiek van de rechterlijke macht, het college van procureurs-generaal en de advocatuur die het voor-

stel al veel te ver vonden gaan; in april 1998 werd toch weer een nieuw ontwerp door de minister-raad aanvaard. De rechter is misschien de afgelopen 25 jaar geneigd geraakt het woord van de wetgever niet meer als laatste woord te erkennen (waarbij hij een beroep kan doen op internationale rechtsregels en ongeschreven beginselen), en soms laat de wetgever de rechter politiek al te hette onderwerpen oplossen (men denke aan euthanasie). Maar de Hoge Raad heeft er terecht blijk van gegeven beducht te zijn om zijn toezicht zo ver uit te strekken dat andere overheidsorganen hun verantwoordelijkheid niet zouden kunnen waarmaken (zie ook T. Koopmans, *Het leerstuk van de political question*, in M.G. Rood (red.), *Rechters en politiek*, Zwolle 1993).

Toch moest er in dit concrete geval een uitspraak worden gedaan. De Hoge Raad accepteerde de kroongetuige. Maar '(n)iet kan worden uitgesloten dat een eventueel uitblijven van een wettelijke regeling te eniger tijd tot een andere afweging zal leiden'. Het ternauwernood verholten dreigement aan het adres van de wetgever is voor zover ik kan zien, iets nieuws. Als de wetgever zijn werk niet doet, dan sneuvelt een volgende kroongetuige-zaak, lijkt de Hoge Raad te suggereren. Uiteraard is deze rechterlijke chantage een paardenmiddel – dat de gezondheid van het staatsrechtelijk bestel in gevaar brengt als het op het verkeerde moment wordt toegediend – maar voor dit cruciale moment voor de strafrechtspleging is het een paardenmiddel waarvan we de uitvinding mogen toejuichen.

2 Is het wel juist criminelen strafvorderlijke voordelen te geven voor hun informatie? Daarmee wordt de aan het strafrecht ten grondslag liggende vergeldingsgedachte doorbroken. De boef krijgt zijn verdiende loon; dat idee van 'verdiend' zijn wordt door een 'deal' doorbroken en daar doet niet aan af dat de partijen bij de onderhandeling — OM en getuige — in beginsel tevreden zijn. Als een opdrachtgever van een moord aanwijst wie de huurmoordenaar is, zal dat niet in de weg mogen staan aan een stevige straf voor de opdrachtgever. Het effect kan zelfs zijn dat er ongelijkheden tussen verdachten ontstaan die indruisen tegen het gelijkheidsbeginsel. Als twee chauffeurs in een criminele organisatie worden gepakt en de een transporteerde drugs naar een loods, terwijl de ander de grote baas vervoerde dan zal de eerste een veel zwaardere straf krijgen dan de tweede omdat hij — zelfs als hij zou willen — minder boeiende informatie te

vertellen heeft dan de tweede.

Uit het onderhavige arrest blijkt, dat de vergeldingsgedachte en het gelijkheidsbeginsel niet in abstracto in de weg staan aan de toelaatbaarheid van een kroongetuige. Dat heeft de Hoge Raad niet met zoveel woorden gezegd, maar het blijkt uit het enkele feit dat de afspraken niet in beginsel onrechtmatig zijn verklaard. Het feit dat in de Flanderszaak (HR 15 februari 1994, *NJ* 1994, 322 en ECRM 15 januari 1996, *NJCM-bulletin* 1996, 459) de kroongetuigeverklaring werd geaccepteerd, zei nog niet alles omdat in die zaak de slachtoffers als kroongetuigen werden gehoord. Toch verrast de opstelling van de Hoge Raad niet: deze 'hing in de lucht' blijkens uitspraken van lagere rechters. Ook de parlementaire enquêtecommissie (PEC) zag geen definitief argument tegen afspraken met criminelen.

In concreto gaat het in de onderhavige zaak om (ondergeschikte) mededaders en die ondergeschiktheid roept niet de twijfel op over de vraag of misschien de verkeerde de laagste straf kreeg. Toch is te verwachten dat met overwegingen van 'verdiende loon' en 'gelijkheid' in de praktijk steeds opnieuw twijfel aan de eerlijkheid van een procedure zal worden gezaaid. De zittingsrechter kan met zo'n verweer niet veel (behalve op de hierna onder 5 beschreven wijze), omdat hij eigenlijk de zaak tegen de getuige tot op het bot moet kennen om te weten of een deal plaatsvond en zo ja, of die deal onredelijk was; hij heeft zelfs niet de bevoegdheid de officier van justitie te dwingen de kroongetuige/informant te vervolgen. Dat laatste zou een te overwegen, maar fundamentele doorbreking van het geldend recht impliceren.

3 Wat is een kroongetuige? Evenmin als in HR 19 maart 1996, *NJ* 1997, 59 waagt de Hoge Raad zich aan een definitie. A-G Fokkens verstaat eronder iemand 'die in ruil voor de toezegging van niet vervolging dan wel vrijstelling van straf ter zake van door hem begane strafbare feiten, bereid is belastende verklaringen af te leggen over (mede)verdachten'. Met deze definitie sluit de A-G aan bij de interpretatie van de vorige minister van Justitie (brief van 25 april 1996, *Stcrt.* 81). De Hoge Raad lijkt niet alleen gevallen waarin toezeggingen tot strafvermindering maar ook die waarin toezeggingen tot niet-vervolgving worden gedaan niet bijvoorbeeld uit te sluiten (r.o. 5.2.4).

Dat is opmerkelijk. In het recente verleden is misschien met te groot gemak – ook door de minister – uitgegaan van het verbod op volledige

immuniteit in geval van een deal: het was enige tijd het kenmerk bij uitstek van de verboden geachte kroongetuige. Men zocht dan aansluiting bij de tekst van de pp. 465-466 van het rapport Inzake opsporing van de PEC waarbij een zinsnede uit de context is gelicht.

Wat de PEC schreef over de kroongetuige was in feite een voortvloeisel van haar bevindingen ten aanzien van politiecontacten met informanten en burgerinfiltranten. De PEC heeft vastgesteld dat het is voorgekomen dat criminele informanten vrijuit zijn gegaan door sepot, of door het opzettelijk maken van vormfouten (men denke aan kneuzig tenlasteleggen, of het aansturen op overschrijding van de redelijke termijn – waar ook HR 20 oktober 1998, nr. 108.152 naar riet). Men beseffe dat het hierbij ging om beloningen van criminelen voor sturingsinformatie, dat wil zeggen dat zij de politie informatie gaven waarmee de politie de verdachten bijvoorbeeld op haterdaad kon oppakken. Juridisch is sturingsinformatie niet meer dan een 'toetsbare getuigenverklaring'; in het contact met de informant maakt het echter nogal uit of hij zijn verhaal voor de rechter zal moeten doen of niet. De discussie over deals met informanten is (ook in het eindrapport van de PEC) onvoldoende onderscheiden van die over de kroongetuigen, dat wil zeggen mensen die (ten overstaan van de zittingsrechter) een verklaring afleggen welke zelf als bewijsmiddel wordt gebruikt. Niet vergeten mag worden dat de PEC onderzocht hoe de politie optreedt, onder meer in het contact met informanten; het onderzoek strekte zich niet uit tot de vraag of rechters hun werk (onder meer in hun beoordeling van getuigen) goed doen. Daarom is het logisch, dat de PEC wel uitdrukkelijk ingaat op het probleem van de ongelijke behandeling van de crimineel die informatie geeft/kan geven en de crimineel die dat niet kan, maar geen woord rept over de betrouwbaarheid van de getuigenverklaring.

Sturingsinformatie blijkt al dan niet juist te zijn – 'de coke kwam op de aangegeven wijze het land binnen' – en als deze juist blijkt kan de beloning volgen. De PEC vond dat de beloning in dergelijke gevallen niet 'in geen verhouding meer mag staan tot de ernst van de door de informant gepleegde feiten'. Wordt een informant immuniteit toegezegd, dan kan het zo zijn, dat hij in de schaduw van de anonimiteit die de rol van informant eigen is, zijn verborgen agenda kan vervullen: met behulp van de politie heeft hij zijn concurrent uitgeschakeld, of zijn eigen smokkel-

waar succesvol binnengeloodst (bijvoorbeeld omdat de politie geheel georiënteerd was op de smokkelwaar waarover informatie was verstrekt). Door de verborgenheid van het handelen met de criminele informant dreigen politie en OM de 'regie' te verliezen.

Met een getuigenverklaring ligt het principieel anders. De kroongetuige — die ter zitting zijn verklaring aflegt — is niet anoniem. Het gevaar dat bij de informant een rol speelt, namelijk dat *nolens volens* de ene (informerende) misdadiger wordt geholpen door het onderzoek tegen de ander, speelt hier minder. De kroongetuige neemt immers een geweldig risico en zal (tenzij hij echt tot de top van een internationaal vertakte organisatie hoort) zijn eigen criminele carrière moeten stoppen. Bij de kroongetuige speelt wel een ander punt: waar de betrouwbaarheid bij de informant per definitie getoetst wordt, is de betrouwbaarheid van de getuige nu net het grote probleem. Soms zullen zijn verklaringen kunnen worden getoetst aan de hand van ondersteunend bewijsmateriaal, maar soms ook niet. In beginsel zijn verklaringen van kroongetuigen — die een groot eigen belang hebben — onbetrouwbaar, maar dat betekent niet dat deze daarom altijd onwaar zijn. De extra motiveringsplicht (r.o. 5.2.4) ligt dan ook voor de hand.

In het licht van het geschetste verschil tussen afspraken met criminelen als informant en afspraken met criminelen als kroongetuige, moet de niet-uitsluiting van de mogelijkheid van een toezegging van volledige immuniteit voor een kroongetuige worden begrepen. Onder omstandigheden hoeft bij een openbare getuigenis het belangrijkste bezwaar tegen volledige immuniteit — ik doel op het faciliteren van de misdaad door de beloonde crimineel — immers geen rol meer te spelen. Als eigen voortzetting van misdadigheid van de kroongetuige kan worden uitgesloten — zoals in dit geval — dan is volledige immuniteit niet meer geheel onverteerbaar. Dat een misdadiger zijn verdiende straf geheel kan afwentelen blijft echter heel slecht smaken. Ik hoop dan ook dat de rechtspraak wel zo zal uitpakken, dat het voor justitie riskant is om op de acceptatie van volledige immuniteit te speculeren.

4 Natuurlijk spelen naast het gelijkheidsbeginsel en de betrouwbaarheid van de kroongetuige-verklaring de beginselen van proportionaliteit (r.o. 5.4.5) en subsidiariteit (r.o. 5.4.9). Er moet (zoals ook wordt geëist in de Richtlijn afspraken met criminelen, *Stert*. 1997, 61) een redelijke ver-

houding bestaan tussen de waarde van de te verschaffen informatie (over Kobus) en de te leveren tegenprestatie in de zaak tegen Helio. De Hoge Raad voert aan dat Helio zonder zijn eigen verklaring toch niet zou kunnen zijn vervolgd, waardoor de tegenprestatie van immuniteit minder groot was dan deze leek. Op het eerste gezicht lijkt de verwijzing in r.o. 5.4.5 naar het opportuniteitsbeginsel misplaatst, maar deze biedt ruimte de gesuggereerde (maar niet ten laste gelegde) betrokkenheid bij liquidaties van Kobus in herinnering te brengen. De woorden 'zaken van leven of dood' accentueren de ernst, maar blijven slechts suggestie! Dat de kroongetuige vanwege dit beginsel (vrijwel?) alleen mag worden ingezet bij zware, georganiseerde misdaad wordt door deze manoeuvre wel onderstreept.

Aan de vraag naar de subsidiariteit lijkt de Hoge Raad niet zwaar te tillen. Kroongetuige Stewart was geen laatste redmiddel: er liepen infiltratie-acties en er was reeds een andere kroongetuige. Toch kon de lagere rechter de inzet van de kroongetuige accepteren. Dat lijkt me juist: 'zonder betrekkelijk effectieve afscherming (door terreur of corruptie) geen georganiseerde misdaad', aldus de door de PEC in de arm genomen onderzoeksgroep Fijnaut. Hoe hoger men in de organisatie zit, des te effectiever is die afscherming en des te moeilijker om bewijs van daadwerkelijke betrokkenheid te vergaren. Moeilijk doen hierover is een vrijbrief om alleen de kleine boefjes te pakken, maar de groten te laten lopen.

5 De controleerbaarheid die vergt dat een afspraak met een informant bij proces-verbaal wordt vastgelegd en die ook vergt dat een afspraak met een kroongetuige wordt vastgelegd (verg. Hof Den Bosch 27 februari 1998, *NJ* 1998, 518) roept het probleem op dat getuigenverklaringen voorgekookt op de zitting komen. De betrouwbaarheid van voorgekookte getuigenverklaringen neemt — ook in gevallen van goede trouw van alle betrokkenen — drastisch af, doordat de getuige zich niet zal kunnen herinneren welke details hij zelf wist en welke hem tijdens eerdere verhoren terloops zijn aangereikt door de politie (zie bijv. Crombach/Merckelbach in Van Koppen e.a. (red.), *Het hart van de zaak; psychologie van het recht*, Deventer 1997). In dat licht is het misschien wenselijk, dat juist de processen-verbaal van de eerste verhoren (of liever nog eventuele video-opnames) bij de politie

(waarbij de pretense kroongetuige aanbiedt zijn verhaal voor de rechter te doen, mits hij een beloning krijgt) uitgangspunt zijn bij de bewijsvoering door de rechter ook al moet de kroongetuige ter zitting aanwezig zijn. Ik betwijfel namelijk of de zittingsrechter steeds in staat zal zijn de eventuele oneigenlijke beïnvloeding waarvan in r.o. 7.16 sprake is daadwerkelijk te onderkennen. Een eerste toets door de R-C bij het opstellen van het contract lijkt daarom op zijn plaats. De R-C kan dan ook een voorlopig oordeel geven over de redelijkheid van de beloning voor de kroongetuige in verhouding tot de door hemzelf gepleegde feiten. Is die beloning te groot dan zou het wat mij betreft een rechtsregel mogen worden, dat de rechter in de zaak waarin de getuige optreedt diens verklaring vanwege de aldus geobjectiveerde schijn van onbetrouwbaarheid als bewijsmiddel moet uitsluiten.

Helio Stewart kon niet meer ter zitting als kroongetuige worden gehoord en de Hoge Raad accepteerde dat de processen-verbaal met zijn verklaringen werden gebruikt voor het bewijs. Dat het verhaal van een doodgeschoten kroongetuige als bewijsmateriaal meetelt, heeft een poëtische rechtvaardigheid: als de verdachte denkt dat de kroongetuige de waarheid niet spreekt, moet hij er maar voor zorgen dat die verrader blijft leven. Met deze juridisch frivole overweging wil ik benadrukken dat r.o. 7.16 over de toelaatbaarheid van Helio's verklaring nu de onmogelijkheid hem te horen het gevolg was 'van een omstandigheid die niet aan de justitiële autoriteiten kon worden toegerekend', in de toekomst niet als een toverformule mag worden gebruikt om de kroongetuige weg te houden uit de zittingszaal.